

Beszámoló az MTA Néprajzi Kutatóintézete 2008. évi tudományos tevékenységéről

- I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben
- Lokális társadalmak jelenkori komplex vizsgálata, társadalomnéprajzi jelenkutatás Szórványgondozás, regionalitás. Néprajzi kutatás az amerikai magyarság körében. *Tudományközi párbeszéd az amerikai magyar közösségekről* címen interdiszciplináris konferencia szervezése.
 - A néprajztudomány alapvető kézikönyve: a *Magyar Néprajz* sorozat utolsó kötetének szerkesztési feladatai, publikálásának előkészítése.
 - Etnológiai kutatások a változó Keleten. Modernizáció, globalizáció, kulturális változásvizsgálatok Szibériában, Belső-Ázsiában, Vietnamban.
 - Folklórszövegek (mesék, mondák, egyéb elbeszélő műfajok), a hitvilág, a népi vallásosság jelenségei és szokások gyűjtése, forrásfeltárások, a szövegekpuszok bővítése, elemzése, a hagyományozódás kérdései, a folklorizálódás és a folklorizmus jelenségeinek vizsgálata.
 - *Folklór a magyar művelődéstörténetben* című tudományközi konferencia-sorozat évi rendezvénye: *Folklór és nyelv* konferencia megrendezése. A 2007-es konferencia előadásainak köteté szerkesztése: *Folklór és zene* címen.
 - Folyamatok a népi kultúra alakulásának történetében: forrásfeltárások, -kiadások, társadalomtörténeti vizsgálatok.
- II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna
- Lokális társadalmak jelenkori komplex vizsgálata. Szórványgondozás, regionalitás. Néprajzi kutatás az amerikai magyarság körében.

Az MTA Néprajzi Kutatóintézet társadalomnéprajzi kutatásainak szándéka a lokális társadalmak jelenkori komplex vizsgálatának elmélyítése. Az intézet Társadalomnéprajzi Osztályának kutatói (8 fő) elemzik az egyének és a helyi közösségek élet- és alkalmazkodási stratégiáit, a közösségszerveződés új formáit, a lokális és etnikai identitás kérdéseit, a helyi politika és a hatalom viszonyát. A földrajzilag és típusaiban eltérő helyi társadalmak a gazdasági és társadalmi változások különböző modelljeit képviselik. Az intézet két főmunkatársa több mint egy évtizede kutatja az erdélyi Kalotaszeg és tágabb vidéke társadalmát, választott terepükön a regionális struktúra és identitás szerveződésének történeti és jelenkori vizsgálatát végzik. A Társadalomnéprajzi Osztály munkatársa évek óta kutat egy erdélyi roma közösségben, a gáborok között a presztízstárgy-gazdaság és etnikai identitás témakörében, 2008-ban a(z) etnicizált) fogyasztói ízlés gazdasági és identitáspolitikai hasznosíthatóságának lehetőségeit vizsgálta.

Az intézet egyik tudományos tanácsadói munkakörben dolgozó vezető kutatójának irányításával folyt a *Paraszti közösségek átalakulása. Értékváltozás falun a 20. század második felében* című OTKA-pályázat (2005-2008 8,2 MFt, 2008-ban 2,2 MFt)), amelynek keretében az elmúlt 3 évtizedben felvett kisújszállási életút-interjúkból álló mintegy 12 íves

kötet készült a beszámolási évben: *Sors és tapasztalat – Kisújszállási vallomások a paraszti életforma végső szakaszáról*. (Budapest, 2008. 239 p.) címmel, amely az Intézet *Életmód és Tradíció* című könyvsorozatának 10. köteteként látott napvilágot. A korábbi egyéni kutatásokból körvonalazódott több, közös/egyeztetett szempontokat érvényesítő projekt, többek között a különböző generációk együttélése és együttműködése és a nők speciális helyzetének, szerepének vizsgálata a lokális társadalmakban. A társadalmi érintkezés formái, az igényvilág alakulása, az épített környezet, a lakótér berendezése és használata összekapcsolódik a nemzedékek egymás közötti viszonyának vizsgálatával, ami kibővíthető a tisztaság és jól ápoltság fogalmának, a testápolás eszközkészletének és gyakorlatának változására vonatkozó kutatásokkal, a tiszta/piszkos kulturális dichotómiájának vizsgálatával. A vizsgálat eredményeiről a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya és az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoportja által 2008. novemberében a *Víz kultúrája* címmel rendezett konferencián hangzott el beszámoló. A Társadalomnéprajzi Osztály munkatársai mellett az intézet további kutatói is végeznek jelenkutatást, többek között az intézet egyik folklórkutatója egy hátrányos helyzetű somogyi kistelepülés a magyarországi falvak poszt szocialista ünnepstruktúrájától eltérő, alulról szerveződő, spontán civil kezdeményezés eredményeként született eseményét, „kitalált hagyományként” értelmezhető ünnepét elemezte a nemzetközi SIEF-konferencián.

Az MTA Néprajzi Kutatóintézet nem csak az intézményen belül folyó társadalomnéprajzi kutatásokat kívánja összehangolni, hanem a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetével olyan kutatási és konferencia-szervezési együttműködést hozott létre, amelynek célja, hogy nagy társadalmi fontosságú kérdésekben, interdiszciplináris nyitottsággal tudományközi párbeszédet kezdeményezzenek közösen. Ennek előzménye a 2006-ban rendezett *Regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás – Nemzetközi összefogás a szórványkérdésben* konferencia volt. 2008-ban az Anyanyelvi Konferenciával együttműködve szervezte a két akadémiai intézet újabb közös konferenciáját, amelynek témájául az amerikai magyarság helyzetét választották: *Tudományközi párbeszéd az amerikai magyar közösségekről* címen. A 19–20. század fordulóján a magyarországi agrárnyomor miatt az Egyesült Államokba kivándorolni kényszerültek felépítették saját intézményrendszerüket, iskoláikat, templomaikat, kulturális egyesületeiket, magyar parasztokból amerikai magyar bányásszá és acélgyári munkássá lettek, közösségeik mentalitásbeli sajátosságaiban, magyar emléktárgyak használatában, magyaros ételek főzésében, rögzült viselkedésmintákban stb. sok helyütt máig továbbörökítették tiszaháti, palócföldi, dunántúli hagyományaikat. Jóllehet a magukat magyar származásúaknak vallók többsége már nem beszél magyarul, ezzel párhuzamosan az egykor hatalmas intézményhálózatuk is töredékes, de éppen a gyorsuló térvesztés és visszaszorulás figyelmeztet arra, hogy égető szükség van a meglévő kulturális kincsek számbavételére, egy mindent átfogó tudományos összegzésre. A konferencián a magyarországi társadalomtudósokon túl a kint élő, az amerikai magyarság kutatásában, egyházi és kulturális életében jelentős szerepet játszó tudósok, közművelődési-, egyházi- és egyesületi vezetők is részt vettek. A konferencia tudományközi párbeszédet kezdeményezett az ó- és az új haza kutatói között, amely alapja lehet a további kulturális és tudományos együttműködések túl, egy kulturális értékmentő cselekvési stratégiának is. A szervezőknek az is a célja volt, hogy a különböző szaktudományok eredményeit, illetve ajánlásait szélesebb szakmai-közéleti, döntéshozói körben is megismertessék. A rendezvényt a Magyar Köztársaság washingtoni nagykövete nyitotta meg. A jelentős médiavisszhangot kapó konferencia felhívta a figyelmet az amerikai magyarság kérdésének társadalmi súlyára, hiszen az óhazában kevéssé tudott, hogy milyen kulturális és gazdasági potenciált jelent az Amerikai Egyesült Államokban élő – a 2000. évi népszámlálás adatai szerint – mintegy egymillió négyszázezer magyar származású ember. A konferencia főszervezője az intézetnek az a főmunkatársú kutatója volt, aki a *Self-image, Self-representation and „Heritage Institutions”*

– *Research on the Institutional Network of Hungarian Ethnic Communities in the US* kutatási program keretében 2006 óta intenzív könyvtári, levéltári kutatást és terepmunkát végez Pennsylvania, Ohio, Michigan államok és Washington DC magyar közösségeiben. A konferencián az intézet 4 munkatársa adott elő társadalomnéprajzi, történeti néprajzi és folklór vonatkozású témakörökben. A konferenciát az *Együttműködések a kutatásban és oktatásban* címmel kerekasztal beszélgetés zárta, amelyen az Egyesült Államokban oktatási tapasztalattal rendelkező társadalomtudósok vettek részt. Az elhangzott előadások tanulmányra formált változatait angol és magyar nyelven is közre kívánják adni a szervezők. A rendezvény létrejöttét a Nemzeti Kulturális Alap 300 eFt-tal támogatta.

– A *Magyar Néprajz* zárókötetének megjelentetése az intézet kiemelkedően fontos feladatvállalása, a népi kultúrának és tudományos percepciójának történetét bemutató (megjelentetését tekintve utolsó, számozása szerint első) kötet mérföldkő jelentőségű nem csak a néprajztudomány számára. Lezárását jelenti egy egyedülálló tudományos szintézisnek, és megkerülhetetlen igazodási pontot jelent a további néprajzi kutatási irányok kijelöléséhez. A készülő kötet 4,5-5 szerzői íve megírása mellett a kötet szerkesztési munkálataiban megtörtént a kéziratok (kb. 40 ívnyi) lektoráltatása és szerkesztői véleményezése. Elkészült az ábra- és térképanyag összeállítása, valamint az ábraanyag képaláírásainak és forrásainak jegyzéke. 2008. decemberében az Akadémiai Kiadóval együtt benyújtott NKA-pályázaton a Magyar Néprajz könyvsorozat első kötetének *Táj, nép, történelem. A népi műveltség korszakai* tematikus egység 900 eFt-ot kiadási támogatás nyert el.

A magyar népi kultúra régióinak számítógépes vizsgálata kutatási témában elkészült *A magyar népi kultúra regionális struktúrája a Magyar Néprajzi Atlasz számítógépes feldolgozása fényében* című akadémiai doktori értekezés. A kutatás nyomán új áttekintés készült a magyar néprajzi csoportokról.

- Etnológiai kutatások a változó Keleten. Modernizáció, globalizáció, kulturális változásvizsgálatok Szibériában, Belső-Ázsiában, Vietnamban.

Az intézet Etnológiai Osztályának megalakulása óta fő kutatási területe Közép- és Belső-Ázsia, amelyet elsősorban a magyar nép származása indokol. A kutatási témák jól körülhatárolhatóan az etnogenezis, az őstörténet, az ősi hitvilág, mitológia kérdései köré csoportosulnak. További kutatási irányt jelent azoknak az eurázsiai népeknek a vizsgálata, amelyekkel a magyarok a Honfoglalást megelőzően etnokulturális kapcsolatban állhattak. Az intézet kutatóállományában többen hasznosítják a Diószegi Vilmos terepmunkájára alapozott, és a későbbiek folyamán mások által is gyarapított Sámánizmus-archívumot. Jelenleg a Diószegi-hagyatékából származó anyag adatbázisba rendezésével párhuzamosan annak értelmező feldolgozása is zajlik. Emellett a jövőben is folytatódó etnológiai vállalkozás az *Uráli Mitológiai Enciklopédia* kézikönyv, amely a nyelvrokon népek hitvilágának többkötetesre tervezett szótárszerű feldolgozása. 2008-ban megjelent az Uráli Mitológiai Enciklopédia sorozat 3. kötete, a *Mansi Mythology*. Előkészületben a magyar mitológiáról szóló kötet, folyik anyagának gyűjtése, a szerkesztők a 2010-es finnugor konferenciára tervezik megjelentetését. Az Intézet 2008-ban felvett fiatal kutatói ösztöndíjasa ebbe a kutatásba kapcsolódott be, az északi szamojéd népek, a nganaszanok (tavgi szamojédek) mitológiáját, hitvilágát kutatja.

Az intézet *Modernizációs konfliktusok Szibériában és Belső-Ázsiában* című kutatási projektje 2008 decemberében elnyerte az MTA elnökének műszerfejlesztési támogatását, ami megteremti egyrészt az MTA NKI *Sámán archívumának* rendszerezésének, katalógizálásának műszaki hátterét, másrészt az állomásozó terepmunkák műszerigényét (digitális kamera, laptop), valamint az intézeti honlap és a Tudástár fejlesztésének software igényét. Az intézet

honlapjának bővítésével lehetőség nyílik az Intézetben folyó kutatómunka korszerűbb, szélesebb körű megismertetésére. A térség társadalmában, kultúráiban jelenleg zajló modernizációs folyamatokra nagy hatással van a globalizáció, amely nem meglepő módon elsősorban két, lélekszámát és gazdasági erejét tekintve is jelentős állam, Kína és Oroszország révén jut el ezekre a területekre. Az itt működő társadalmi rendszerek már komoly változásokon mentek keresztül az elmúlt században, s ez alapvetően meghatározza azt a módot, ahogyan a jelenlegi modernizációs folyamatokra reagálnak. Az intézet etnológus kutatói vizsgálják a poszt-szovjet időszakban itt kialakult új társadalmi-, kulturális- és gazdasági-rendszereket és a modernizáció generálta konfliktusokat. Kutatásaikat egy olyan területen végzik, amely mindig is a magyar etnológiai kutatás középpontjában állt, ugyanakkor a térség a nemzetközi gazdaság számára is folyamatosan felértékelődik. Publikációik nyomán jobban megismerhető az az értékrend, kultúra, gondolkodásmód, amely az itt élő, a globalizált világhoz most kapcsolódó társadalmak – a burjátok, evenkik, kazakok, kirgizek, mongolok –, illetve Kína, Vietnam e területen élő kisebbségeinek sajátja. A megismerés segítséget nyújthat a velük való sikeresebb kommunikációban, feltárhatja a poszt-szovjet időszakban itt kialakult új társadalmi-, kulturális- és gazdasági-rendszereket, így a kutatás eredményei akár közvetlenül is hasznosulhatnak a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban.

Délkelet-Ázsia néprajza, különös tekintettel az egykori francia Indokína hegyi törzseinek kultúráira és vallására kutatási projekt utóbbi témája nemzetközi keretek között, több esetben nemzetközi együttműködésben is folyik a hallei Max-Planck-Institut für ethnologische Forschung/Max Planck Institute for Social Anthropology vietnami projektjének keretében és finanszírozásában. A területen állomásozó terepmunkát végző intézeti főmunkatárs 2008-ban tanulmánykötetet publikált a brúk néprajzáról. (*Dacolva az elkerülhetetlennel. Egy közép-vietnami hegyi törzs, a brúk kultúrája és vallása. Válogatott tanulmányok.* Budapest, L'Harmattan, 2008. 371 p.) Ez az azonos témában/problémakörben publikált, eredeti, új felismeréseket tartalmazó, összefüggő tanulmánygyűjtemény egy eddig a nemzetközi kutatás számára teljesen ismeretlen törzsi kultúra képét rajzolja ki. A kötet megjelenése francia és angol nyelven is folyamatban van. A kutatás hipermédiás internetes weblapja az intézet honlapján keresztül <http://wwwold.etnologia.mta.hu/tudastar/vargyasproject/> érhető el. A kutató néprajzi terepmunkájának digitalizált hang-, fénykép- és videofelvételeit kapcsolta össze publikációival OTKA-pályázati támogatással. Ez a hipermédiás publikációs forma a későbbiekben mintaként szolgálhat további kutatói website-ok létrehozásakor.

Az intézet egyik etnológusa a Max Planck Institute for Social Anthropology (Halle) *House of Culture* projektjében (2006-2008) vett részt. A nemzetközi együttműködésben résztvevő kutató – elsőként a magyarok közül – publikálási lehetőséget kapott az antropológia tudományának vezető folyóiratában a *Current Anthropology*-ban (2008. Vol. 49 No. 6: 993-1020.)

- *Folklór a magyar művelődéstörténetben* címen tartott tudományközi konferenciasorozat előadásaiból szerkesztett tanulmánykötetek könyvsorozattá bővítése, kiadása.

Minden tudományszaknak szüksége van arra, hogy időről időre meghatározza a maga kereteit, kijelölje új határait, tágabb kontextusba helyezze kutatási eredményeit és felmérje további lehetőségeit. Ez az igény vezette az MTA Néprajzi Kutatóintézete munkatársait, amikor 2004-ben felvázolták egy konferencia-sorozat tervét *Folklór a magyar művelődéstörténetben* címmel, minden év decemberében más és más társtudomány/művészet képviselőit hívják tudományközi tanácskozásra, hogy megvitassák folklórral kapcsolatos kutatásaik érintkezési pontjait. A konferenciák nyitó előadásait minden alkalommal a két tudományszak két felkért jeles képviselője tartja, akik a két szakterület viszonyát, kapcsolódási lehetőségeit vázolják. Az intézet Folklór Osztályának szervezésében 2008-ban folytatódott a konferenciasorozat, az

ötödik alkalommal megrendezett tanácskozás témájaként a néprajzi és a nyelvészeti kutatások kapcsolódásait, egymásra hatásait jelölték ki a szervezők *Folklór és nyelv* cím alatt. A résztvevők olyan kérdéseket jártak körül mint például a nyelv, nyelvjáráskutatás hatása a kultúra alakulásában, vagy a folklór hatása a nyelveszmény változására, az irodalmi népiesség kérdése, a „népi szereplők”, vagy a zsánerek megjelenését az irodalomban, bizonyos folklór műfajok sajátos nyelvhasználatát, a gyűjtött, kéziratosszövegeken végzett nyelvi módosítások problematikáját, illetve azt, hogy milyen szövegkiadási elveket követnek a folklóralkotások sajtó alá rendezői. A tanácskozásokat szakmán belül és a társtudományok művelőinek körében is komoly érdeklődés kíséri. A tárgyévben elkészült 2007-es *Folklór és zene* konferencia előadásainak tanulmányokká bővült szövegeinek kötetbe szerkesztése, az NKA kiadási támogatását elnyerve előreláthatólag 2009 augusztusában jelenik meg a kiadvány.

- Folklórszövegek (mesék, mondák, egyéb elbeszélő műfajok), a hitvilág, a népi vallásosság jelenségei és szokások gyűjtése, forrásfeltárások, a szövegtörzsek bővítése, elemzése, a hagyományozódás kérdései, a folklorizálódás és a folklorizmus jelenségeinek vizsgálata.

Az intézet szövegfolkloristája részt vesz az MTA TKI MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport (2006 TKI207) keretében az Arany-családnak az MTA Kézirattárában őrzött mindeddig publikálatlan mesekéziratának, illetve az 1862-ben Arany László neve alatt kiadott *Eredeti népmesék* című gyűjteményének szinoptikus kritikai kiadásában.

Az Európai Folklór Intézet és a L'Harmattan kiadásában megjelenő Nart eposz mesepárhuzamainak jegyzetelése, a kaukázusi oszét és adige népek mítoszainak, meséinek, mondáinak tematikai mutatójának összeállítása készült el 2008-ban

DVD kiadvány jelent meg Tyukod két nagy cigány mesemondó klánja, a Fábriánok (id. és ifj. Fábrián Árpád, Fábrián Barna) és az Erdősök tagjainak rokonsági relációiról, a mesélő specialisták mesemondási sajátosságairól, a meserepertoárok milyenségének és terjedelmének vizsgálatáról.

A magyar nyelvterület nagy táji mondanakutatásának témakörében gazdag mondanakörpusz jelent meg a Magyar Népköltészet Tára VIII. köteteként *Alsó-Fehér megye mondanakörpusza* címmel.

2006 óta folyik a *Szólások, közmondások* című kiadvány összeállítása a történeti gyűjtemények, a fontosabb nyelvészeti és néprajzi folyóiratok anyagának földolgozásával, változatokkal, értelmezéssel, műfaji megjelöléssel, a szépirodalomban fellelhető használatával együtt, a publikálásra készült anyag 140 ív.

- Folyamatok a népi kultúra alakulásának történetében: forrásfeltárások, -kiadások, társadalomtörténeti vizsgálatok.

Történeti forrás – Néprajzi olvasat. Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei címmel jelent meg tanulmánygyűjtemény az intézet *Documentatio Ethnographica* sorozatának 23. köteteként. A könyv szerkesztői és a szerzők többsége is az intézet kutatója. A könyv a 2006 februárjában hasonló címmel megrendezett tudományközi konferencián elhangzott 25 előadás tanulmányá formált változatát tartalmazza és a kéziratok megszerkesztése már 2007-ben megtörtént, de kiadására csak 2008-ban kerülhetett sor. A kötet célja, hogy áttekintést nyújtson a jelenleg folyó *történeti néprajzi és történeti antropológiai* kutatások alapját jelentő *írott, képi és tárgyi anyag* használatával kapcsolatos kérdésselvetésekről, módszertani és forráskritikai megközelítésekről, értelmezési lehetőségekről. A tanulmányok forráskritikai és módszertani kérdéseket feszegetnek, kitérnek a forrástípusok értékére, reprezentativitására, továbbá konkrét szöveg-elemzéseken mutatják be a feldolgozás, értelmezés lehetőségeit. A bemutatott források egy része még nincs

levéltárakba gyűjtve, nem egyszer helyben, a terepmunka során családoknál, vagy intézményeknél megőrzött vegyes iratanyagok, vagy olyan levéltári állományokból kerültek elő, amelyek még feldolgozatlan, közöletlen állapotban várják feldolgozásukat. A témák kronológiai spektruma a kora újkortól a 20. század közepéig terjed.

A *Köznépi textilkultúra a közgazdasági és művelődési változások tükrében 1850–1950* elnevezésű OTKA-program keretében (2006–2010 8,1 M Ft, 2008-ban 1,85 M Ft) a témavezető a közlekedés és a piac hatását kutatta a viseletek alakulásában, a 19. század első felében fontos piacközpontok és az akkor már megemlített parasztviseletek viszonyát. A téma a hazai vasúthálózat kiépülése és ezzel párhuzamosan a 20. század eleji piaci viszonyok megváltozása tükrében folyik.

A Somogy megyei hegytörvények és kontraktusok számítógépre vitele és publikálásra előkészítése (anyagválogatás, szövegpontosítás, jegyzetekkel való ellátása) folyt a tárgyévben, a feltárt anyag 420 iratoldalnyi fénymásolat, digitális fotó és mikrofilm, mely a *Hegytörvény Archivumban* került elhelyezésre.

A VEAB Kézművesipari Munkabizottság felkérésére az intézet főmunkatársa részt vállalt a Budapesti Történeti Múzeum céhes anyagának feltárásában és dokumentálásában.

A *baranyai Völgyesség tájtörténete* kutatás a természetföldrajzi (mikrodomborzat, vízföldrajz, mikroklíma stb.) sajátosságokon kívül a társadalomtörténeti háttérrel is tanulmányozza, elemzi a különböző társadalmi csoportok tájra gyakorolt hatását.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az Európai Unió keretén belül is a nemzeti kultúra ápolása alapvetően nemzeti feladat és prioritás. Ennek szellemében az Intézet igyekszik kutatásait, publikációit nem csak a saját tudományszak művelőivel, hanem a társ- és rokontudományok képviselőivel, sőt a tágabb érdeklődő közönséggel megismertetni, ezt szolgálják a könyvbemutatók, akárcsak az *Etnológiai Műhely* előadássorozat nyitottá tett előadásai, amelynek keretében a munkatársak rendre beszámolnak legújabb tereptapasztalataikról, kutatási eredményeikről, illetve az intézethez érkező vendégek tartanak előadást. 2008-ban 10 előadója volt az előadássorozatnak. Az előző esztendőben az Akadémiai Könyvtár *Agóra*-program-sorozatának keretében lehetőséget kapott az intézet legújabb publikációinak, kutatási-projektjeinek bemutatására. A program keretében az intézet kutatóinak a Kárpát-medencében és a különböző külföldi (Kína, Mongólia, Afrika) terepmunkákon készült fotóiból nyílt kiállítás. Az *Agóra*-program keretében két intézeti kutató tartott előadást, a Mátyás-hagyomány szövegfolklorisztikai vizsgálatairól, valamint a magyar népi tisztálkodás 20. századi történetéről.

Az Intézet könyvtárának könyv és CD állománya 2008-ban 297 tétellel gyarapodott és 125 tétel külföldi és magyar folyóirattal. A könyvtár állománya a beszámolási év végén 42.522 leltári egység (könyv, folyóirat, különnyomat, CD, térkép stb.) volt, a könyvtár cserepartnereinek száma 160. Cserébe, tiszteletpéldányként, ajándékként, (konferenciákon, könyvgyűjtő akciók során) 520 kötetet adott át az intézet kiadványaiból. A könyvforgalom (kölszönzés, visszavétel, helyben olvasás) becsült értéke 2200 kötet.

Az intézet kutatásainak nyilvánosabbá, elérhetőbbé tételét szolgálta az elmúlt évek honlap-fejlesztése, amit az intézet kiemelt feladatának tekint. Az intézeti honlaptól site lett, így a keresőprogramok előbb rátalálnak az intézet elektronikus adataira. Bővült a honlap Tudástár felülete. A honlap hírt ad az intézet aktuális eseményeiről, rendezvényeiről, tájékoztat a munkatársak kutatásairól, publikációiról. A honlapon megtekinthető, meghallgatható az *Etnológiai Műhely* sorozatában elhangzott több előadás.

Az intézet munkatársai 3 nemzetközi konferenciát szerveztek, az egyiket Bloomingtonban, az Indiana Egyetemen *Folk Music Revival and the Dance-House Movement in Hungary* (28th

György Ránki Hungarian Chair Symposium) címen:

<http://www.indiana.edu/~ceus/events/HungarianSymposium.pdf>

A fenti konferenciához kiegészítő rendezvénysorozatok (koncertek, tánc és zenei tanfolyam, filmvetítések, vendéglőadások és iskolalátogató koncertek) kapcsolódtak a bloomingtoni campuson, bloomingtoni iskolákban, Detroitban és Chicagóban)

A másik két nemzetközi konferenciára Budapesten került sor (*Tudományközi párbeszéd az amerikai magyar közösségekről*, valamint *Mongolian Studies in Europe*). Két hazai konferenciát rendeztek a kutatók hazai és határon túli magyar kutatók részvételével *Folklór és nyelv*, valamint az ELTE Belső-ázsiai Tanszék közösen rendezett *Utazás az alsó világba. Belső-ázsiai pokoljárás történetek és párhuzamaik* címen.

Az intézet igazgatója a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Bizottság tagja és a Magyar UNESCO Bizottság Kulturális Albizottságának elnöke.

Az MTA Néprajzi Kutatóintézete és a francia CNRS Groupe Sociétés, Religions, Laïcités laboratóriuma közös kutatási programot fogalmazott meg *Modernizáció szocialista és poszt-szocialista ázsiai országokban: helyi válaszok a kihívásra* témában (2008–2009), amelyben mindkét fél részéről két-két hetes tanulmányútra van lehetőség. Ennek keretében két francia kutatót fogadott az Intézet, egyikük a térfogalom jelentésváltozásáról tartott előadást, amely a változó jakut életmód következménye, másikuk egy szinkretisztikus vietnami vallást mutatott be, amely a gyarmatosító francia vallási elemek és helyi hagyományok ötvözeteként létrejőve minden politikai hatalom tűrhető ellenzékévé vált. Az MTA finanszírozási gondjai miatt csak az egyik magyar kiutazás valósulhatott meg. Az intézet etnológus főmunkatársa Párizsban a magyar kutatások bemutatás mellett a modernizáció fogalmának érvényességét taglalta előadásában, szemben a poszt-szocialista vagy posztkoloniális fogalmi keretekkel.

Az Intézet Délkelet-Ázsiában kutató etnológusa képviseli a Magyar Tudományos Akadémiát a francia kezdeményezésre 2007-ben alakult European Consortium of Asian Field Studies (ECAFS) nevű szervezetben. Az eredetileg 8 európai ország 30 Ázsia-kutató intézménye (akadémia, egyetem, kutatóintézet, múzeum, tudós társaság), illetve társult tagként további 11 ázsiai tudományos intézmény részvételével megalakult szervezet elsődleges célja az FP 7 EU program szellemében az egységes európai kutatási infrastruktúra kialakítása az Ázsiában végzett kutatásokhoz. Összesen 21 pán-európai kutatócentrum jött létre, amelyek fenntartásáért immár nemcsak az érintett országok kormányai, hanem az EU is felelős. A bizottság évente kétszer találkozik, a közgyűlés helyszíne éves váltakozásban egyszer Európa, egyszer Ázsia; 2008-ban az interim Steering Committee Meeting-re – az MTA Néprajzi Kutatóintézet főmunkatársának szervezésében az MTA Nemzetközi Együttműködési Iroda részvételével Budapesten került sor.

18 kutató, a munkatársak fele végez felsőoktatási tevékenységet a hazai felsőoktatásban (az ELTE Tárgyi Néprajz-, Kulturális Antropológia- és Belső-Ázsia Tanszékein, a pécsi TE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszékén, a Debreceni TE Néprajzi Tanszékén, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetében, a Szegedi Tudományegyetem Amerikanisztika Tanszékén, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, a Szent István Egyetemen, Apor Vilmos Katolikus Főiskolán és az ELTE Tanító és Óvóképző Főiskolai Karán. 7 intézeti kutató oktatott különböző doktori iskolákban és az intézmény akadémikus kutatóprofesszora vezeti az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszékén folyó *Európai Etnológia* PhD programját. Az intézeti munkatársak gyakran tartanak vendéglőadásokat külföldi egyetemeken, 2008-ban 5-en vettek részt külföldi egyetemeken oktatási programjaiban. A Kolozsvári Egyetemi Intézet (KMEI) néprajz szakos diákjait fogadta az intézet, az itt folyó kutatások, a kiadványok, a könyvtár és az adattár bemutatása mellett szakmai konzultációt tarthattak az egyetemisták saját kutatási témakörükben az intézet munkatársaival. Az intézet egyik főmunkatársa 2006 óta mint Visiting György

Ránki Hungarian Chair Professor tanít Bloomingtonban. 2008-ban 2 munkatárs habilitált a Pécsi Tudományegyetemen.

2008-ban egy kutató szerezte meg az akadémiai nagydoktori címet, az intézet igazgatóhelyettese pedig benyújtotta akadémiai doktori disszertációját. Két korábbi fiatal kutatói ösztöndíjas szerezte meg a PhD fokozatot.

A néprajzi kutatás sajátossága a terepmunka, az intézet munkatársai 623 napot töltöttek 2008-ban terepen, elsősorban hazai és határon túli magyar nyelvterületeken, ezen kívül szibériai, kaukázusi népek körében és Vietnamban, többen hónapokig tartó állomásozó terepmunkát végeztek.

2008-ban a munkatársak kiutazásai és partnereik beutazásainak két legintenzívebb területe *Oroszország* (három munkatárs utazott), valamint a Távol-Kelet, ezen belül *Mongólia* és *Vietnam* volt (utóbbi két országban összesen 4 munkatárs járt, mindannyian 2 hétnél hosszabb időt ott töltve). Harmadsorban a *Román TA*-val kötött két különböző egyezmény keretében intenzívek a kapcsolatok, ez összesen négyszeri ki, és egyszeri beutazást jelentett. A beutazásokat tekintve a néhány évvel ezelőtt kezdeményezett *kínai* együttműködés keretében az idén egy kolléganő töltött 6 hetet Budapesten. Figyelmet érdemelnek továbbá a hagyományosan jól működő *lengyel* és *észt*, valamint a nemrégiben felújított *szlovén* kapcsolatok is. A Bilaterális és TÉT kapcsolatok keretében összesen 16 kolléga utazott ki 35 hét időtartamban és 6 vendég érkezett összesen 20 hétre.

IV. Fontosabb pályázatok:

OTKA-pályázatok intézeti témavezetéssel:

- Köznépi textilkultúra a közgazdasági és művelődési változások tükrében (1850-1950).
Témaszám: K 60316, futamidő 2006–2009.
- Paraszti közösségek átalakulása. Értékrendváltozás falun a 20. század második felében. Témaszáma: T 048432, futamidő 2005–2008.

NKA-pályázatok:

Folklór és zene című konferencia-kötet megjelentetése.

A Magyar Néprajz kézikönyvsorozat első kötetének *Táj, nép, történelem a nép műveltség korszakai* tematikus egység kiadási támogatása.

Tudományközi párbeszéd az amerikai magyar közösségekről címen interdiszciplináris konferencia rendezése.

Az Intézet csatlakozott a Magyar Digitális Képkönyvtár-projekthez (2008 szept.- 2009. ápr. a tárgyévre vonatkozó szerződésállomány: 1,8 Mft) amelynek célja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában és hat akadémiai kutatóintézetben felhalmozott értékes és sokrétű képanyag egységes rendszerbe foglalása, feldolgozása és széles körben az érdeklődők rendelkezésre bocsátása. A tárgyévre vonatkozó pályázati támogatás a cél megvalósításához igényelt eszközök beszerzését fedezi, ez egyrészt a háttérmunkák és a hosszú távú együttműködés, másrészt a színvonalas szolgáltatások biztosítása érdekében elengedhetetlen.

Az intézet *Modernizációs konfliktusok Szibériában és Belső-Ázsiában* című kutatási projektje 2008 decemberében elnyerte az MTA elnökének 4,1 Mft-os műszerfejlesztési támogatását, ami megteremti egyrészt az MTA NKI *Sámán archívumának* rendszerezésének, katalogizálásának műszaki hátterét, másrészt az állomásozó terepmunkák műszerigényét (digitális kamera, laptop), valamint az intézeti honlap és a Tudástár fejlesztésének software igényét. Az intézet honlapjának bővítésével lehetőség nyílik az Intézetben folyó kutatómunka korszerűbb, szélesebb körű megismertetésére.

- #### V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Hoppál Mihály (főszerk.) – Vargyas Gábor – Berta Péter: *Ethno-Lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve*. XXIV. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2007 [2008]. 201 p.
2. Hoppál Mihály (főszerk.) – Vargyas Gábor – Berta Péter: *Ethno-Lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve*. XXV. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet, 2008. 229 p.
3. Benedek Katalin: *Árpád Fábián The World-travelled Braveheart of Tyukod. Repertoire of a Hungarian Gypsy Storyteller*. In Gábor Fleck – Péter Szuhay (eds.): *Virtual House of the Roma Culture*. DVD-ROM Budapest, 2008.
4. Gulyás Judit (szerk.): *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról*. Budapest: ELTE Folklóre Tanszék, 2008. 430 p.
5. Fülemile Ágnes – Kiss Réka (szerk.): *Történeti forrás – Néprajzi olvasat*. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete – L'Harmattan, 2008. 400 p. /Documentatio Ethnographica 23./
6. Hoppál Mihály: *Etnosemiotika*. Tartu: EKM Teaduskirjastus, Eesti Fokloori Instituut, 2008. 234 p. /Sator 7./
7. M. Hoppál et alii (eds): *Shamans Unbound*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2008. 271 p. /Bibliotheca Shamanistica 14./
8. I. N. Gemuev et alii.: *Mansi Mythology*. Editors: V.V. Napolskikh – A.-L. Siikala – M. Hoppál. Budapest: Akadémiai Kiadó – Helsinki: Finnish Literature Society, 2008. 119 p. /Encyclopaedia of Uralic Mythologies Vol. 3./
9. Magyar Zoltán: *Népmondák Erdély szívében*. Alsó-Fehér megye mondahagyománya. Budapest: Balassi Kiadó, 2008. 523 p. + 32 t. /Magyar Népköltészet Tára VIII./
10. Magyar Zoltán: *Így beszéltek Farkasok patakán... Tankó Fülöp Gyugyu történetei*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2008. 199 p. + 24 t.
11. Somfai Kara Dávid – Birtalan Ágnes: *Kőember állott a pusztán. Tanulmánykötet Mándoky Kongur István emlékére*. Budapest: L'Harmattan. 214 p.
12. Szilágyi Miklós: *Sors és tapasztalat – Kisújszállási vallomások a paraszti életforma végső szakaszáról*. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2008. 239 p. /Életmód és Tradíció, 10./
13. Szilágyi Miklós: *A népies halászat, vadászat és gyűjtögetés lexikona*. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke, 2008. 230 p. /Magyar Néprajzi Könyvtár – A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének kiadványa/
14. Vargyas Gábor: *Dacolva az elkerülhetetlennel. Egy közép-vietnami hegyi törzs, a brúk kultúrája és vallása. (Válogatott tanulmányok.)* Budapest, L'Harmattan, 2008, 371 p.
Tanulmányok:
15. B. Donahoe – J. O. Habeck – A. Halemba – I. Sántha: Size and Place in the Construction of Indigeneity in the Russian Federation. *Current Anthropology* 2008. Vol. 49 No. 6: 993-1020.
16. Balázs Balogh – Ágnes Fülemile: Cultural alternatives, youth and grassroots resistance in socialist Hungary — The folk dance and music revival. *Hungarian Studies* (Akadémiai Kiadó) Volume 22, Numbers 1-2/September 2008, 43-62.
17. Berta Péter: Szubjektumok alkotta tárgyak – tárgyak által konstruált szubjektumok. (Interakció, kölcsönhatás, egymásrautaltság – az „új” anyagikultúra-kutatásról.) *Replika*, 2008. 63. szám, 29–60.
18. Borsos Balázs: „If still alive, my next report will be about Lake Rudolf and Lake Stephanie” – The East African collection of the Teleki expedition. In Gyarmati János (ed.) *Taking them back to my homeland... Hungarian Collectors – Non-European Collections of the Museum of Ethnography in a European Context*. Budapest: Museum of Ethnography, 2008. 67-82.

19. Kristóf Ildikó: How to Make a (Legal) Pact with the Devil? Legal Customs and Literacy in Witch Confessions in Early Modern Hungary. ” In Gábor Klaniczay – Éva Pócs (in collaboration with Eszter Csonka-Takács) (eds.): *Demons, Spirits, Witches III. Witchcraft Mythologies and Persecutions*. Budapest-New York: Central European University Press, 2008. 164-183.
20. Paládi-Kovács Attila: Material Culture in Time. In: Pirjo Korhakangas, Pirjo – Lappi, Tiina-Riitta – Niskanen, Heli (eds.): *Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*. Helsinki: Finnish Literature Society, 2008. 21-28. /Studia Fennica Ethnologica 11./
21. Sárkány Mihály: A moldvai csángó magyarok rokonsági terminológiája. In Ilyés Sándor – Peti Lehel – Pozsony Ferenc (szerk.): *Lokális és transznacionális csángó életvilágok*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2008. 313-332.
22. Mikos Éva: A folklór, az írásbeliség és a tömegkultúra együttélése, s a folklorista lehetőségei a mai Gyimesben. In: Pócs Éva (szerk.): „*Vannak még csodák*”. *Néphit, vallás és vallásos folklór Gyimesben*. Budapest: L’Harmattan, PTE Néprajzi Kulturális Antropológiai tanszék, 2008. 255–278. /Studia Ethnologica Hungarica 8./